

Վահան Թորոլենց

Հո՛, հո՛, հո՛ . . .

Ա

Իսոն մեծ վարպետ էր, մկրատը որ բռներ, կարող էր խոսք հասկցնել: Բայց գեշ բնավորություն մ՛ուներ, կը խմեր և շատ կը խմեր:

Քոռ Իսոն մեծ վարպետ է, անոր նմանը Սթամպուլի մեջ ալ չիկա, կ՛ըսեին բոլոր խարբերոցիները:

Բայց դերձակ Իսոն քոռ չէր: Բժիշկին համար անոր աչքերուն մեջ բնավ տկարություն չիկար: Քոռ մակդիրն անոր անունին կպած էր երկար տարիներն ի վեր, որովհետև օդին ազդեցության տակ՝ երբեք աչքերը շիտակ չէին նայեր: Օդին այնքան երկարեցավ և իր ավերիչ դերը կատարեց, որ Իսոյի աչքերը ծոեցան, քիթը բերանը խառնվեցան իրարու:

Այս անունը այնքան հարազատ դարձավ Իսրայելի համար և այնքան շրջագայության ելավ, որ ինքն ալ վարժվեցավ:

Երբ աշկերտը տեղ մը դրկեր գործով՝ կը պատվիրեր անոր.

Գնա, ըսե որ Քոռ Իսոն այսպես կըսես:

Իսոն այնքան մոլին էր ոգելից ըմպելիի, որ չափը կհաստ կըթողուր, ումպ մը կը քաշեր, թևովը բերանը կը սրբեր ու ապա կը շարունակեր չափը առնելը:

Հանելուկ էր դարձեր շատերուն համար՝ թե Իսոն ի՞նչպես կրնար իր դողդոջուն ձեռքերով թելը ասեղին ծակեն անցնել:

Եթե ուզե ինքն ալ կրնա ասեղին ծակեն անցնիլ, կ'ըսեին աշկերտները:

Բայց առհասարակ հանելուկ մը չէր, որ գինով մարդը իր վարպետության նրբությունները չէր կորսնցներ: Իսրայելի ձևած ԲԱՆԹԱԼՈՆ-ին վրա ոչ մեկ խոսք կարելի չէր կտրել:

Անիկա վարպետ էր:

Բ

Դերձակ Իսրայելի կյանքը անտանելի էր խանութն դուրս, իր իսկ տանը մեջ: Տղան ու աղջիկը արդեն ժմներ էին, իրենց մորը հետ ԵԱԲ էին, ամեն կիրակի ժողովարան կերթային աստուծո խոսքը լսելու և ամեն իրիկուն ալ եղբայրական ժողովի կը հրավիրվեին:

Անհամ ու անտանելի էր աստուծո խոսքով սնանող տան անդամներուն միջև ապրիլ՝ Իսոյի համար:

Օղիի շիշը կառներ, տուն կուգար միայն հանդիպելու համար իր կնոջ և գավակներուն արհամարհանքին ու գարշանքին:

Կինը ու գավակները կը խրատեին, ամեն օր միևնույն անտանելի առակներով և Սաղմոսի մեջբերումներով, ժողովարան հաճախել ու մասնակից ըլլալ Քրիստոսի խաղաղության:

Ես իմ խաղաղությունս գտեր եմ, կը պատասխաներ Իսոն իր հարազատներուն, ես իմ ճամբան կերթամ, դուք ալ՝ ձերը, ի՞նչ կուզեք ինձմե, և գավաթը կը տաներ բերանը, կո՛ւո՛ւթ՝ կը քաշեր, երեսները կը թթվեցներ և աչքերուն մեկը մեկ պատին, մյուսն ալ մյուս պատին հառած՝ կը կենար:

Իսոն լավ գիտեր, որ իր հարազատները, ըստ քրիստոնեության, բռնի ուժի պիտի չդիմեին, բայց շատ անգամներ պատահեցավ, որ մեծ տղան մոռցավ ամեն բան

և հարձակեցավ իր գինով հոր վրա՝ ծեծելու, բայց մայրը և քույրը դեմը ելան, տարին ուրիշ սենյակ մը, բացին ավետարանը, կարդացին, խաղաղեցուցին, և այդպես խնդիրը վերջացավ:

Իսոն ուրիշ գենք մըն ալ ուներ, կրնար տանը տնտեսականին սպառնալ: Քրիստոսի աշակերտները ամեն բանի հետ կրնային հաշտվիլ, բայց այդ մեկը շատ ծանր կուգար իրենց:

Եթե ստիպված ըլլան աշխատիլ, կրսեր մեծ տղան, ես կը գրկվիմ Քրիստոսիս ծառայելու իմ պարտականաթյուններես:

Այսպես կը տրամաբաներ ծույլ և անպետք երիտասարդը:

Ես՝ իմ խանութս ու արադս, դուք ալ ձեր ժողովարանն ու Քրիստոսը, կը վերջացնէր Իսոն:

Գ

Սակայն Հոգին Սուրբ եկավ այդ բոլոր փաստերն ու իրողությունները տակն ու վրա ընելու:

Խարբերդ հասավ Սկովտիո ծայրերեն խորհրդավոր ծերուիի մը, որ իբրև միակ սեփականություն ուներ իր սև ըզգեստները վրան և ձեռքը Սուրբ Գիրք մը: Այս խորհրդավոր ծերունին ինքզինք կը կոչեր վերջին Առաքյալը, որ եկած էր Սուրբ Հոգի բաշխելու հավատացյալներուն:

Կիրակի մը Խարբերդի ժողովարանին մեջ ասեղ ձգելու տեղ չկար, ամեն մարդ փութացած էր այնտեղ՝ լսելու այս ճիզվիթ Սկովտիացին:

«Ես եմ աշը այս երկրին» խոսքը առնելով իբրև բնաբան, քարոզ խոսեցավ ոգևորված և հավատքով բոցավառ: Իր քարոզեն հետո ծերունին հայտարարեց խո՛ր լուծություն, աչքերը գոցեց, թևերը տարածեց օդին մեջ և կեցավ բավական երկար: Շշուկ չկար, բոլորն ալ աչքերնին գոցեցին և տեսակ մը վախի մեջ էին: Հանկարծ ծերունին աչքերը բացավ և խոր ձայնով մը արտասանեց.

Ով որ Սուրբ Հոգին առավ՝ թող ոտքի կանգնի:

Ճնշիչ լուծենեն և անշարժութենեն մը հետո, հեռավոր մեկ անկյունեն ոտքի ելավ եղբայր Մարգարը: Բոլորն ալ երկյուղածությամբ հառեցան Մարգարին:

Մարգարը Սուրբ Հոգին իր մեջ ընդունելէ վերջ բարձրաձայն աղոթեց.

Տե՛ր, եղբայր ճէյքըպի միջոցով դուն եկար և բնակեցար իմ մեջս և քու Սուրբ Հոգիիդ գազյադիովը իմ սիրտս վառեցիր, Տե՛ր, կը խնդրեմ մեր մյուս բոլոր եղբայրներուն և քույրերունն ալ վառես-թափես, ամեն՛ն...

Դարձյալ լուծիւն:

Այս անգամ Ամերիկացի մըստըր Ճանն ալ ոտքի ելավ, կամաց–կամաց սկսան չանաչ սարի հողոյները, և տասնհինգ վայրկյանէ հետո ոչ ոք նստած չի մնաց:

Սուրբ Հոգին ստացվեր էր բոլոր ներկա եղողներեն:

- Քրիստոսի խաղաղությունը բոլորիդ հետ ըլլա, ամեն՛ն...

Կամաց – կամաց բոլորը մեկնեցան: Իսրայելի հարազատներն ալ հասան տուն Սուրբ Հոգիով ծանրակիր: Ճամփան ոչ մեկ խոսք չփոխանակեցին իրարու:

Հասան տուն:

Քո՛ւյր...

Եղբա՛յր...

Իմ գառնուկնե՛րս...

Կարծես կը մըմնջեին, չէին խոսեր, այնքա՛ն մեղմություն, այնքա՛ն խաղաղություն կար անոնց լեզուներուն վրա:

Նստեցան, գլուխ մը ավետարան կարդացին և լուռ մըմնջացին: Կամաց-կամաց տխրություն մը տիրեց անոնց վրա:

Մեծ քայրը սկսավ դառնորեն արտասովել:

Ինչո՞ւ կուլաս, անուշիկս, հարց տվավ մայրը իր աղջկան:

Մենք փրկվեցանք, բայց հայրիկը ամբարիշտներուն մեջ մնաց:

Մայրն ալ, տղան ալ խառնվեցան այդ լացին:

Մայրը առաջարկեց գլուխ մը Սուրբ Գիրք ևս կարդալ իր ամուսնու հոգիի փրկության համար: Եվ կարդացին, հետո երգեցին ու լռեցին...

Իսոն տուն վերադարձավ, ոտքերը իրար կը փաթթվեին, աչքերը ալ չէին տեսներ, լեզուն դուրս էր կախվեր:

Ճա՛շ բերեք ուտեմ, գոռաց Իսոն:

Ճաշ չկա, կը խնդրեմ, մի գոռար, մենք Սուրբ Հոգի առինք, ալ ճաշի մասին չենք մտածեր:

Սուրբ Հոգի, մուրբ հոգի չեմ գիտեր, ճա՛շ բերեք, եթե ոչ այդ Սուրբ Հոգիիդ...

Իսրայելի հարազատները շիվան մը փրցուցին տանը մեջ, սկսան լալ և աղաղակել:

Տե՛ր, մի հիշեր մեր մեղքերը:

Աղաղակները այնպես լսելի դարձան, որ դրացիները ներս եկան և Իսոն առին իրենց տունը տարին չարը խափանելու համար:

Դ

Իսոն զգված և այլևս անկարող դիմանալու տանը մեջ գոյություն ունեցող անհամություն՝ որոշեց տանեն հեռանալ:

Մեկ քանի օր իրարու ետևե խմեց, կանչեց իր կինն ու զավակները և ըսավ:

Ահա իմ ունեցածու-չունեցածու՝ հարյուր ոսկի, երեսունը ինձ, յոթանասունը ձեզ, կեցեք բարով, ես կերթամ, իմ երեսս ալ չեք տեսներ: Ինձ Քրիստոս-մըրիստոս պետք չէ:

Իր հարազատները փորձեցին խրատել, բայց Իսոն անմիջապես խոսքերնին կտրեց.

Մինչև բերանս եկեր հասեր է ձեր խրատը, պետք չկա:

Իսոն երկրորդ օրը ճամբա ինկավ դեպի Ամերիկա:

Ամերիկայեն ալ ձեռքես եկածին չափով ձեզի դրամ կորկեն, անհոգ ըլլաք, հայտարարեց անիկա:

Մեծ աղջիկը ոսկեզօծ Ս. Գիրք մը տվավ հորը իբրև նվեր և ըսավ.

Եթե նեղություն ունենաս, ասոր դիմե, և քու նեղությունդ պիտի թեթևնա:

Բայց հայրը ձեռքով ետ հրեց և արտասովալից աչքերով հեկեկաց.

- Այդ Ս. Գիրքն էր, որ ինձ իմ հարազատներես կը բաժնե, չեմ ուզեր:

Իսրայելի կնոջ և երկու գավակներուն համար այնքան ցավ չի պատճառեց անոր մեկնիլը, որքան Ս. Գիրքը մերժելը:

Ե

Իսոն հասավ Ամերիկա և հաստատվեցավ Պոսթոնի մեջ:

Անիկա հանդիպեցավ իր վաղեմի բարեկամներեն՝ Չաքարին: Իրենց նախկին բարեկամությունը վերանորոգեցին: Չաքարը համեստ դրամագլուխ մը բերավ և Իսրայելի հետ դերձակության խանութ մը բացին: Չաքարը վաղուց ծանոթ էր Իսոյի վարպետության և գիտեր, որ մոտ ժամանակեն անուն կրնար հանել և հաճախորդներ վաստկիլ:

Այդպես ալ եղավ: Չաքարը և Իսոն խմելիքի ավագանին մեջ մկրտված էին: Մեկ մորմէ ծնած երկու եղբայրներն անգամ իրարու հետ այնպես նուշ ու շաքար չէին կրնար ըլլալ:

Խանութին ետև սենյակ մը ունեին Քոլումպոս Էվրնյոյի վրա, իրիկունը՝ խանութը գոցելէ հետո, կը քաշվեին սենյակը և կը խմեին:

Չաքա՛ր, դրախտի պես երկիր է, ազա՛տ, ո՛վ կըսէ քի աչքիդ վրա ունք կա, խմէ, տունեանըն...

Իսո՛, ինծի կուգա քի էս ուսկին (վիսկի) որ չըլլար, մինչև հիմա նե ես կայի, նե դուն:

Չը՛, խե՞նթ ես, ինչ գործ ունեի էս աշխարհը, ու կավելցներ, Չաքար, դուն շատոնց է էս երկիրն ես, ըսէ, էս ուսկին ո՞վ է պատրաստեր առաջին անգամ:

Ի՞նչ պիտի ընես, չեմ գիտեր:

Այ վա՛խ...

Ինչու կափսոսաս. ի՞նչ պիտի ընեիր:

Պիտի երթայի գերեզմանին վրա մոմ վառելի, մո՛ւ:

Չա՛, հա՛, հա՛, Իսո, ուսկի, ը՛, կընիկդ ի՞նչ կըսեր,– հարց կուտար Չաքարը:

Սուրբ Գիրք, Քրիստոս, ես ի՞նչ գիտեմ: Ա՛ն, հատ մը քաշէ:

Չոգուդ դուրբան:

Անուշներ:

Էվալլա՛...

Այս էր անոնց կյանքը իրիկվան խանութը գոցելէն ետք: Միայն երբեմն Չաքարը խոսք կըներ ցորեկը գործի ատեն խմելուն համար:

Դուն ըլ կխմես, Չաքարին երեսին կուտար Իսոն:

Հա՛, ես ըլ կը խմեմ ամնա, մկրատը բռնողը դուն ես:

Շատ մի հաշե՛ր... երեսուն տարի է այդ մկրատը ձեռքս է:

Այս տեսակ պատասխանելը Չաքարին համար կուպտություն չէր նկատվեր, ընդհակառակը մտերմության, խոր բարեկամության քնքշություններ էին:

Իսոն ու Չաքարը իրենց մեջ ստեղծած էին հատուկ բարբառ, այնպես՝ որ իրենցմե դուրս ոչ ոք չէր հասկնար: Օրինակի համար՝ «խազ է» կըսեին, խազը ուրիշ բան չէր, եթե ոչ միամիտ հաճախորդ մը, որուն համար իրենց քով խիղճը կը քնանար: Գինետունը կը կոչվեր «Ալմաս դոտ», հանրային տունը կանվանվեր «Սամարացի», փողոցային կինը՝ «մկրտություն»:

Չաքար, «ժամուն խաշը» բարձիս տակն է, կըսեր Իսոն, ըսել կուզեր՝ դրամը բարձիս տակն է:

Չ

Անցան տարիներ: Իսրայելի «քոռ»-ությունը գրեթե իրականացավ, հազիվ կը տեսներ, ձեռքերը կը դողային, գլխուն գազաթի մագերը թափեցան, մնացածը ճերմկցավ. կոնակը կզեցավ, կը հազար և պալղամ կը թքեր: Չաքարին միայն աչքերը տեղն էին, մնացածը միայն կենդանի էր առանց ձևի և շնորհիփ:

Խանութեն այնքան դրամ շահեցան, որ սկսան ուրիշներու ձեռքով դարձնել գործը:

Օր մըն ալ Իսոն Չաքարին լուրջ խոսակցություն մը բացավ.

Չաքա՛ր, սկսավ անիկա, կը մտածեմ մերիները Ամերիկա ձգել, անցածը մոռցած, ծեր օրերուդ գան գիս խնամեն, տղաս ալ խանութին տերը կը դառնա, դուն ալ մարդ չունիս, ո՞վդ պիտի ժառանգե, տղաս ամերիկացիներուն հետ անգլերեն ալ լավ սովրեցավ:

Չաքարը հավնեցավ Իսրայելի լուրջ մտքին.

Մինչև հիմա այդպես լավ բան չէիր մտածեր, իշու գլոխ, մինչև հիմա անոնք այստեղ ըլլալու էին, քիթերնին ալ գետինը քաված կըլլար, ավելցուց Չաքարը:

Քիթերնի՛ն, ա՛յնպես գետինը քավավ որ...

Է

Իսրայելի հարազատները երկու տարվան գուլած էին Ամերիկա: Գալերնուն պես Իսուն արդեն գտան անկողնու մեջ: Հագիվ կը շարժեր, երբեմն-երբեմն ում կունենար ելլելու պատկած տեղեն և պտտելու սենյակին մեջ, մեկ վար, մեկ վեր և ալ ուժը կը հատներ, կը մտներ անկողին: Հե՛յ, հե՛յ, ի՛նչ օրեր էին, ի՛նչ մարդ էի, կը հատաչեր Իսուն:

Իր կինը ձեռքերովը կուտար խմելիքի լեցուն գավաթը, որովհետև բժիշկներ ըսած էին, որ ոգելից ընպելին չի կտրես, եթե ոչ՝ ավելի շուտ կը մեռնի:

Ալ Ս. Գրքի և Քրիստոսի մասին չէին խոսեր, որպեսզի հայհոյանքի պատճառ չըլլային, միայն քնացած ատեն աղջիկն ու կինը գաղտնի, լռելյայն Սաղմոս կը կարդային, մեկ քանի անգամ ալ պատվելին կանչեցին և սնարին վերև աղոթք ընել տվին:

Տղան արդեն գործին գլուխն էր. գործին բոլոր «փյուֆեերիները» սորվեցավ, բայց Չաքարին հետ հարաբերությունները լավ չէին:

Ճըլլոց է, կըսեր Իսուն Չաքարին, կարևորություն մի տար:

Ի՛նչ կարևորություն պիտի տամ, կը պատասխաներ Չաքարը:

Ը

Իսրայելի վերջին ժամը հնչեց: Բոլորը ձեռք քաշեցին: Իսուն հոգեվարքի մեջ էր, բայց տղան գնաց և նոր բժիշկ մը բերավ:

Նո հոփ, հայտարարեց ամերիկացի բժիշկը:

Իսոն կապրեր իր վերջին ժամերը:

Դեմքը զգվելի ձևեր կառներ, բերանը կը բացվեր ու կը գոցվեր, աչքերուն ալ չէր կրնար հրամայել, հառած էր տարածության վրա:

Միայն երբեմն լսելի կ'ըլլար իր կոկորդի խորութենեն ձայնի մը խուլ և խոպոտ թրթռացումը չո՛, հո՛, հո՛...

Կինը մոտեցավ իր հոգեվարող ամուսնուն.

Իսրայել՛, ի՞նչ է, ի՞նչ ունիս, ի՞նչ կ'ըսես, հորաքույրդ, հորեղբայրդ...

Չո՛, հո՛, հո՛...

Մոտեցավ իր մեծ աղջիկը և իբր թե հասկցավ. չով կ'ուզե: Չովահարը բերին, սկսան հով տալ, բայց Իսոն դժկամակության արտահայտություններ ըրավ և շարունակեց.

Չո՛, հո՛, հո՛...

Դարձյալ կինը մոտեցավ, ականջը տվավ բերնին.

Չոգի կըսե, հոգիի փրկության համար է, ըսավ ու լացավ:

Բայց Իսոն համառորեն բան ուզելու պես՝ կը կրկներ անընդհատ.

Չո՛, հո՛, հո՛...

Կինը հուսահատած էր ամուսնու վերջին բաղձանքը կատարելու տենչեն.

Տղա՛ս,- ըսավ անիկա իր աղուն, գնա, պ. Չա-քարը կանչե, թերևս անիկա հասկնա:

Տղան վազեց և բերավ պ. Չաքարը: Չաքարը լացակումած աչքերով, դողդոջուն քայլերով, ինքն ալ արդեն մոտիկ գերեզմանին, մոտեցավ իր վաղեմի բարեկամի սնարին վերև, ականջը դրավ բերնին և լսեց.

Հո, հո, հո...

Վա՛յ, դուրպան քեզ, Իսո՛ւ, աղաղակեց Չաքարը, ես քո բերանիդ ու «հո»-իդ մեռնիմ, դատնալով Իսրայելի կնոջը, տիկի՛ն, ուսկի կուզե, գավաթ մը ուսկի տվեք, ապա Իսրայելին,- հա՛, հա՛, հիմա կը բերեմ, Իսո, «հո» կը բերեմ:

«Հո»-ն իրենց բարբառով ուսկի էր: Բերին գավաթ մը «հո». Չաքարը առավ, մոտեցուց Իսրայելի դժգույն, անկենդան շրթունքներուն, պարպեց «հո»-ի րադձանքեն բաց խոռոչին մեջ:

Իսոն խեղդոտվեցավ, կեսը թափեց բերնին երկու կողմերեն վար, լեզուն հանեց դուրս, թաթխեց «հո»-ի համեցող կաթիլներուն մեջ:

Իսո՛ւ, հոգուդ դուրպան, հո է, յա՛, մրմնջեց Չաքարը մեռնող մարդուն ականջն ի վար: Իսոն ոչ մեկ շարժում չի փորձեց, ոչ ալ այլևս «հո»-ն լավեցավ: Լեզուն դուրս ձգած՝ լիզեց կաթիլները, ապա երեք անգամ ցնցվեցավ ու մեռավ:

1921 թ.